

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Fecr Yayınları: 364

MOLLA GÛRÂNÎ'NİN KİYÂS ANLAYIŞI

Dr. Davut EŞİT

© FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.
(Sertifika no: 13178)

Editör
Doç. Dr. Yusuf EŞİT

Mizanpaj ve Kapak
FCR

Baskı ve Cilt
SAGE Yayıncılık Rek. Mat. San. Tic. Ltd. Şti.
Kazım Karabekir Cd. Uğurlu İş Merkezi No: 97/24
Tel: 0 312. 341 00 02 İskitler/ANKARA
(Sertifika no: 47603)

1. Baskı: Haziran 2020

ISBN: 978-625-7879-04-0

FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SANAYİ ve TİC. LTD. ŞTİ.
Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1 Ulus-Altındağ/ANKARA
Tel: (0312) 310 08 60 (pbx) - Fax: (0312) 311 47 89
Web: www.fcr.com.tr • e-mail: fcr@fcr.com.tr

MOLLA GÛRÂNÎ'NİN KIYÂS ANLAYIŞI

Dr. Davut EŞİT

Ankara 2020

Dr. Davut EŞİT

Batman'da (1983) doğdu. Batman İmâm-Hatip Lisesi'nden (2000) ve Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden (2006) mezun oldu. Milli Eğitim Bakanlığı'nda öğretmen ve idareci olarak (2006-2009) çalıştı. Erciyes Üniversitesi'nde *Őemsüleimme el-Kerderî'nin "Risâle fi'r-Redd'ale'l-İmâm el-Gazzâlî" Adlı Eserinin Tahkiki, Tercümesi ve Tahlili* adlı teziyle yüksek lisansını (2010) tamamladı. Hakkari Üniversitesi Eğitim Fakültesi Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Bölümü'nde araştırma görevlisi olarak çalışmaya (2010) başladı. Ankara Üniversitesi'nde başladığı (2011) doktora eğitimi sırasında Ürdün Üniversitesi'nde (2014-2015) alanıyla ilgili araştırmalar yaptı. *Hicrî IV.-V. Asırlarda Irak-Horasan'da Őâfi'î Fıkıh Usûlünün Gelişimi* adlı teziyle doktorasını (2017) tamamladı. Fıkıh usûlü ve tarihi başta olmak üzere İslâm Hukuku'nun farklı alanlarında çalışmalar yapmaktadır. Halen Hakkari Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekan Yardımcısı ve İslam Hukuku Anabilim Dalı'nda Dr. Öğretim Üyesi olarak çalışmaktadır. Evli ve bir çocuk babasıdır.

İthaf

Bu kitabı,
akademik çalışmalarımın yoğunluğundan ötürü
kendilerine yeterince vakit ayıramadığım
sevgili kızım Ayşe Betül ve değerli eşim Zeyneb'e
ithaf ediyorum.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	11
KISALTMALAR	13
GİRİŞ	15
I. KONUNUN ÖNEMİ ve SINIRLANDIRILMASI	15
II. LİTERATÜR ve YÖNTEM	22

BİRİNCİ BÖLÜM

MOLLA GÜRÂNÎ'NİN HAYATI VE ESERLERİ	29
1. MOLLA GÜRÂNÎ'NİN HAYATI	29
1.1. Doğumu	29
1.2. İlmî Kariyeri	33
1.3. Mesleki Kariyeri	36
2. MOLLA GÜRÂNÎ'NİN ESERLERİ	48
2.1. Ğayetu'l-Emânî fi Tefsiri's-Seb'î'l-Mesânî	49
2.2. el-Kevseru'l-Cârî 'alâ Riyâdi'l-Buhârî	49
2.3. eş-Şâfiye fi 'İlmi'l-'Arûz ve'l-Kâfiye	50
2.4. el-'Abkarî	51
2.5. Keşfu'l-Esrâr 'an Kirâeti'l-Eimmeti'l-Ahyâr	51
2.6. Ferâidu'd-Durar ve Şerhu Levâmiu'l-Ğurar	52
2.7. Reful-Hitâm 'an Vakfi Hamze ve Hişâm	52
2.8. el-Muraşşah	52
2.9. Reyhanetu'l-Kulûb	53
2.10. Risâle fi'r-Redd 'alâ Molla Husrev fi'l-Velâ'	53
2.11. ed-Duraru'l-Levâmi' fi Şerhi Cem'i'l- Cevâmi'	54

İKİNCİ BÖLÜM

MOLLA GÜRÂNÎ'NİN KİYÂS ANLAYIŞI	61
1. KİYÂSIN TANIMI	61
2. KİYÂSIN HÜCCİYETİ	66
3. KİYÂSIN ALANI	73
4. KİYÂSIN ÇEŞİTLERİ	83

4.1. Kuvvet Bakımından Kıyâs: Celî-Hafî Kıyâs-----	85
4.2. Asıl ve Fer' Arasındaki Ortak Vasfın Kuvveti Bakımından Kıyâs: Evlâ-Müsâvî (Vâzih)-Ednâ Kıyâs -----	87
4.3. 'İllet Bakımından Kıyâs: Kıyâsu'l-'ille - Kıyâsu'd-Delâle - el-Kıyâs fi Ma'na'l-Asl -----	94
5. KİYÂSIN RÜKÜNLERİ-----	98
5.1. Asıl-----	99
5.2. Aslın Hükümü -----	101
5.3. Fer'-----	114
5.4. 'İllet-----	124
5.4.1. 'İlletin Tanımı -----	125
5.4.2. 'İlletin Şartları-----	133
5.4.2.1. 'İllet Hakikî, Zâhir ve Münzabıt Bir Vasıf Olmalıdır -----	134
5.4.2.2. 'İllet Mübhem ve Müşterek Bir Vasıf Olmamalıdır -----	135
5.4.2.3. 'İllet Takdirî Bir Vasıf Olmamalıdır -----	136
5.4.2.4. 'İllet Aslın Hükümünden Sonra Sabit Olmamalıdır-----	136
5.4.2.5. 'İllet Nass veya İcmâ'a Aykırı Olmamalıdır -----	138
5.4.2.6. 'İllet Aslın Hükümünü Geçersiz Kılmamalıdır-----	139
5.4.2.7. Müstenbat 'İllete Mu'âraza Eden Başka Bir 'İllet Ortaya Çıkmamalıdır -----	140
5.4.2.8. Müstenbat 'İllet Nassa Ziyade Oluşturmamalıdır-----	141
5.4.2.9. 'İlletin Delili 'Umûm ve Husûs Yönüyle Fer'in Hükümünü Kapsamamalıdır -----	142
5.4.2.10. 'İllete İlişkin İleri Sürülen Geçersiz Şartlar-----	143
5.4.3. Ta'lîl Meseleleri -----	144
5.4.3.1. Şer'î Bir Hükümle Ta'lîl -----	144
5.4.3.2. İsimlerle Ta'lîl-----	145
5.4.3.3. Hikmetle Ta'lîl -----	147
5.4.3.4. 'Ademle Ta'lîl-----	152
5.4.3.5. Kâsır 'İlletle Ta'lîl-----	153
5.4.3.6. Mürekkebe Bir Vasıfla Ta'lîl-----	156
5.4.3.7. Bir Hükümün İki 'İlletle Ta'lîli -----	157
5.4.3.8. İki Hükümün Bir 'İlletle Ta'lîli -----	162
5.4.3.9. 'İlletin Aslın Hükümünü Daraltması (Tahsis) veya Genelleştirmesi (Ta'mim) -----	164
5.4.4. 'İlleti Tespit Etme Metotları-----	165
5.4.4.1. İcmâ'------	166
5.4.4.2. Nass-----	167

5.4.4.3. Sebr ve Taksîm	175
5.4.4.4. Münâsebe	178
5.4.4.4.1. Münâsibin Kısımları	180
5.4.4.4.1.1. Bilgi Değeri Bakımından Münâsib	181
5.4.4.4.1.2. Şer'î Hükümlerin Makâsıdı Bakımından Münâsib: Zarûriyyât-Tahsîniyyât-Haciyât	183
5.4.4.4.1.3. Şâri'in İ'tibârı Bakımından Münâsib: Müessir-Mülâim-Garîb-Mürsel	187
5.4.4.5. Şebeh	191
5.4.4.6. Deverân	194
5.4.4.7. Tard	198
5.4.4.8. Tenkîhu'l-Menât	201
5.4.4.9. İlgâu'l-Fârik	205
6. KİYÂSA YÖNELİK İTİRAZLAR	207
6.1. İstifsâr	218
6.2. Tehallufu'l-Hukm	222
6.3. Kesr	229
6.4. 'Aks	236
6.5. 'Adem-i Te'sir	238
6.6. Kalb	245
6.7. Kavl-i Mûceb	250
6.8. el-Kedhu fi'l-Münâsebe	254
6.9. Fark	257
6.10. Fesâd-ı Vaz'	260
6.11. Fesâd-ı İ'tibâr	264
6.12. Men'u 'İllyeti'l-Vasf	267
6.13. Men'u Vasfi'l-'İlle	269
6.14. Men'u Hukmi'l-Asl	271
6.15. İhtilâfu'z-Zabıt	276
6.16. Taksîm	278
SONUÇ	283
KAYNAKÇA	292
DİZİN	305

ÖN SÖZ

Genel bir ifadeyle dinin temel kaynaklarını anlama yöntemi olarak nitelendirilebilecek fıkıh usûlü ilmi, İslâm düşünce tarihinde merkezi bir konuma sahiptir. Erken dönemlerden itibaren farklı mezhebi kimliğe sahip âlimlerin katkılarıyla teşekkül edip gelişen fıkıh usûlünün klasik çağlarını, mütekaddimîn ve müteahhirîn dönemi olmak üzere iki kısma ayırmak mümkündür. Mütekellimîn yöntemine dayalı fıkıh usûlü yazımı yönteminin mütekaddimîn ve müteahhirîn dönemi sınıflandırılmasında Gazzâlî (ö. 505/1111) esas alınmaktadır. Gazzâlî ve öncesi mütekaddimîn, Gazzâlî sonrası ise müteahhirîn dönemi olarak kabul edilmektedir. Mütekaddimîn dönemi fıkıh usûlü tarihi ve anlayışı hakkında birçok akademik çalışma yapılmıştır. Müteahhirîn döneminin fıkıh usûlü tarihi ve anlayışı ise özellikle İSAM'ın başlatmış olduğu "İkinci Klasik Dönem Projesi" kapsamında yakın dönemde birçok akademik çalışmaya konu olmuştur. Müteahhirîn dönemi mütekellimîn usûlünün önemli temsilcilerinden sayılan Fahrüddîn er-Râzî (ö. 606/1210), el-Kâdî el-Beydâvî (ö. 685/1286) ve 'Adududdîn el-Îcî'nin (ö. 756/1355) fıkıh usûlü anlayışlarını konu edinen araştırmalar, bu kapsamda yapılan akademik çalışmalardan bazılarıdır. Ancak müteahhirîn dönemi fıkıh usûlü tarihi ve anlayışının tam olarak ortaya konabilmesi için bu döneme dair gerek ekol, gerekse de şahıs ve konu merkezli birçok araştırmanın yapılması gerektiği kanaatindeyiz. Bu kanaate binaen müteahhirîn dönemi mütekellimîn usûlcülerinden olan Molla Gurânî'nin (ö. 893/1488) usûl anlayışını kıyâs delilini merkeze alarak araştırmayı tercih ettik. Molla Gûrânî'nin ilmî kişiliği

birçok akademik çalışmaya konu olmuşsa da usûlcülüğü şimdiye kadar herhangi bir çalışmaya konu olmamıştır. Bundan dolayı araştırmamızın hem müteahhirîn dönemi fıkıh usûlü çalışmalarına hem de Molla Gûrânî'nin usûl düşüncesini anlamaya katkı sunacağını ümit etmekteyiz.

Hayatın bütün zorluklarına rağmen büyük fedakârlıklar ve gayretlerle beni yetiştirip bu günlere gelmemi sağlayan değerli aileme; hususen annem Ayşe Hanım, ilk hocam muhterem babam Molla Mehmet Şirin Efendi'ye şükranlarımı arz ediyorum. İlmî olarak gelişimimde katkıları bulunan bütün hocalarıma minnettarım. Yüksek lisans tezime danışmalık yapan saygıdeğer hocam Doç. Dr. Menderes Gürkan'a teşekkür ediyorum. Geçen sene aniden aramızdan ayrılan ve üzerimde emeği bulunan değerli hocam Prof. Dr. İbrahim Çalışkan'ı minnet ve rahmetle anıyorum. Lisans ve doktora tezlerime danışmalık yaparak, İslâm Hukuku alanındaki kariyerimin gelişiminde önemli pay sahibi olan, ilmî kişiliğinden ve birikimden istifade etme olanağı bulduğum kıymetli hocam Prof. Dr. Osman Taştan'a teşekkür ediyorum.

Kitabın ilk müsveddelerini okuyarak önemli katkılar sunan Doç. Dr. Yusuf Eşit, Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Bahattin Alphan, Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Macit Sevgili, Dr. Hadi Ensar Ceylan, Öğr. Gör. Hatice Alsaç ve Arş. Gör. Yakup Dalmızrak'a teşekkür ediyorum.

Davut EŞİT
Hakkari-2020